

УДК 340.0; 340.134

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ РОЗПОРЯДЧИХ АКТІВ

FEATURES LEGAL TECHNIQUE REGULATORY ACTS

Пригара Л.І.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного права,
правосуддя та адвокатури
Ужгородського національного університету,
суддя Господарського суду Закарпатської області*

Ступник Я.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету*

Статтю присвячено висвітленню особливостей юридичної техніки розпорядчих актів. Визначено поняття, сутність і значення розпорядчих актів в системі актів правозастосування. Розкрито зміст юридико-технічної будови розпорядчих актів на прикладі практики роботи Господарського суду Закарпатської області.

Ключові слова: юридична техніка, розпорядчий акт, акт правозастосування, господарські відносини.

Статья посвящена рассмотрению особенностей юридической техники распорядительных актов. Определены понятие, сущность и значение распорядительных актов в системе актов правоприменения. Раскрыто содержание юридико-технического строения распорядительных актов на примере практики работы Хозяйственного суда Закарпатской области.

Ключевые слова: юридическая техника, распорядительный акт, акт правоприменения, хозяйственные отношения.

The article is devoted to coverage of legal technology features of administrative acts. The concept, essence and significance of regulatory acts in the system acts enforcement. The content of legal and technical structure of administrative acts by the example of the practice of the Economic Court of the Transcarpathian region. Regulatory acts in the system of enforcement acts are central because they have enormous political and economic value (in this case we are talking about the use of regulations at all levels of the state apparatus). Regulatory acts primarily characterize the power relations within the state mechanism to ensure coherence of internal and external cooperation within the entire system of state and reflecting the specific relationships between entities that are endowed with powers legally regulated, and the servants who have a system of obligations to the will of the first conquest and compliance issues. In legal literature almost no independent research, which provide a definition of administrative acts, describing their nature and essence. In our opinion, the answers to these questions can be provided only if a comprehensive research institute of law and its legal documents. Administrative act is a certain official document that establishes the imperious dictates authorized entity apply and which is subject to aimed at strict implementation of its requirements on the part of recipients, in order to establish some order and stability in the managerial relationship.

Key words: act of law, administrative act, act of enforcement, economic relations.

Актуальність теми. Сучасний розвиток практики правозастосування в Україні, з однієї сторони, вимагає неухильного дотримання певної сукупності обов'язкових вимог, які висуваються до професійної діяльності суб'єктів, а з іншої – потребує чіткого підпорядкування змісту і структури актів правозастосування правилам юридичної техніки, що визначає юридико-технічну досконалість самих документів та професіоналізм діяльності суб'єктів правозастосування.

Юридична техніка як самостійна юридична категорія характеризується рисами багатоаспектності, що залежить перш за все від специфіки самого юридичного документу (його різновиду, місця в інституті застосування права, повноважень суб'єкту, який приймає документ, тощо), в якому ці правила юридичної техніки знаходять своє втілення у вигляді форми, змісту, структури та реквізитів акту. Зазначені аспекти обумовлюють складність та багатопроявний характер юридичної техніки актів правозастосування, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання на прикладах їх окремих різновидів.

Актуальність та наукова необхідність дослідження питання юридичної техніки розпорядчих актів правозастосування полягає у тому, що переважна більшість наукових джерел вивчають питання юридичної техніки лише в контексті інституту методико-рекомендаційного забезпечення процесу розробки та експертизи юридичних документів (переважно нормативно-правових актів), що не відображає характерних особливостей актів правозастосування та їх різновидів. Окрім того, наукове дослідження інституту юридичної техніки як сукупності певних правил і вимог здебільшого має вузькопрофільний характер і стосується вивчення проблем сутності, призначення та застосування правил юридичної техніки з метою побудови нормативно-правових актів. Тому на сьогодні, наукове дослідження феномену юридичної техніки розпорядчих актів в рамках інституту правозастосування має принципове значення для юридичної науки та практики.

Саме тому, автори статті ставлять за **мету** розкрити природу, сутність і з'ясувати особливості юридичної техніки розпорядчих актів.

Окремі аспекти зазначеного питання були предметом досліджень ряду вітчизняних та закордонних вчених, зокрема, Н.Д. Абдуллаєва, С.С. Алексєєва, С.О. Боголюбова, Л.М. Бойко, І.Л. Брауде, М.О. Голодного, Б.В. Дрейшева, Ж.О. Дзейко, О.Л. Копиленка, С.Л. Лисенкова, С.П. Кравченко, О.Р. Михайленка, О.Г. Мурашина, О.В. Фандалюка, Р.О. Халфіної, Ю.С. Шемшученка та інших науковців.

Виклад основного матеріалу. Створення нормативно-правових актів, які базуються на засадах законності, обґрунтованості, повноти правового регулювання та юридико-технічної досконалості, не може повністю забезпечити повноту та належний рівень реалізації їх вимог без наявності відповідної системи правил юридичної техніки розпорядчих актів, що базуються на наукових засадах формування та застосування. Система юридичної техніки нормативно-правових актів та актів правозастосування має складати єдиний комплекс взаємопов'язаних правил, а також відображати власні своєрідні особливості юридико-технічної будови актів правозастосування (розпорядчих актів).

Розпорядчі акти в системі актів правозастосування займають центральне місце, оскільки вони володіють величезним політичним та економічним значенням (мова в даному випадку йде про використання даних актів на всіх рівнях апарату держави). Розпорядчі акти перш за все характеризують владні відносини в межах механізму держави, що забезпечують злагодженість внутрішньої та зовнішньої взаємодії в рамках всієї системи органів державної влади та відображають специфіку відносин між суб'єктами, які наділені юридично регламентованими повноваженнями, та підвладні, котрі мають певну систему обов'язків щодо підкорення волевиявленню перших й виконання їх вимог [1, с. 104].

Документальний масив, який формується в результаті правозастосовчої діяльності та призначений надати певної форми владному велінню (розпорядженню), характеризується рядом специфічних ознак (рис), що виокремлюють розпорядчі акти серед системи інших актів правозастосування. Розпорядчі акти складають певний специфічний самостійний комплекс юридичних документів, яким притаманні індивідуальні риси. Саме з'ясування цих характерних рис надасть змогу сформулювати певне уявлення про юридико-технічну природу розпорядчих актів. Серед характерних ознак розпорядчих актів можливо виділити наступні:

- по-перше, розпорядчі рішення реалізують принципи і функції владно-управлінської діяльності, змістом якої є специфічна сукупність управлінських відносин, що закріплюються у формі владних (вольових) рішень;
- по-друге, в актах застосування норм права розпорядчого характеру реалізується компетенція уповноваженого суб'єкта, який наділений певним комплексом прав і обов'язків щодо побудови відносин із підвладними особами та реалізації закріплених функцій;
- по-третє, законність розпорядчого акту залежить від обсягу та змісту державно-владних повноважень у суб'єкта, який його приймає, що обумовлює дієвість, повноту та ефективність самого документу;
- по-четверте, зміст діяльності щодо прийняття розпорядчого акту характеризується особливим станом взаємовідносин (владних відносин) між суб'єктами та передбачає можливість одностороннього волевиявлення суб'єктів, які приймають акт;
- по-п'яте, розпорядчі рішення (акти) мають індивідуально-конкретний характер, націлений на виникнення, зміну або припинення суб'єктивних прав і обов'язків у посадових осіб, державних органів та окремих громадян. Тим самим в ньому програмується і юридичними засобами визначається поведінка конкретних суб'єктів управлінських відносин [2, с. 25–30].

Використовуючи загальний науковий підхід до характеристики змісту діяльності суб'єкту правозастосування, відповідність розпорядчого акту вказаним ознакам та найбільш повне втілення цих рис у змісті документів, можливо визначити як результат інтелектуальної, творчої роботи уповноважених осіб, спрямованої на забезпечення найбільш повного відображення індивідуального рішення (веління, розпорядження), яке сформоване у свідомості суб'єкта правозастосування, шляхом трансформації його у зміст юридичного документу.

Вказане відображення забезпечується саме за допомогою індивідуальної комбінації таких загальних елементів акту правозастосування, як зміст, структура та сукупність реквізитів документа. Проте формування розпорядчого акту є не лише проявом індивідуальної волі уповноваженого суб'єкта в тій або іншій ситуації, але є формою діяльності, що відповідає певним вимогам (правилам) підготовки документа, документообігу та критеріям, які висуваються до самого документу і в класичному розумінні охоплюються поняттям «юридична техніка». Отже, на нашу думку, якість та юридико-технічна досконалість акту правозастосування (в тому числі і розпорядчого акту) залежать від трьох самостійних блоків (аспектів):

- по-перше, від фахової підготовки, професійності та досвіду роботи суб'єкту правозастосування (уповноваженого суб'єкта);
- по-друге, від відповідності роботи суб'єктів правозастосування правилам створення документу та документообігу;
- по-третє, від відповідності акту правозастосування вимогам юридичної техніки.

Саме третій критерій має узагальнююче значення, оскільки надає змогу визначити якість роботи суб'єкту

правозастосування, сприяє формуванню всієї системи актів правозастосування, що відповідають єдиним критеріям стилістики викладення, змістової побудови, застосуванню ділового стилю мовлення тощо, та є критерієм для визначення юридико-технічної досконалості проекту акту правозастосування в рамках інститутів правової експертизи, погодження та візування.

В юридичній літературі ХХ ст. та сьогодні неоразово піднімалося питання про величезне значення правозастосування, яке надає змогу максимально наблизити зміст правових приписів до реального життя (життєдіяльності суспільства та окремих громадян), а отже, наявність юридичних помилок в процесі правозастосування та у змісті актів застосування норм права негативно впливає на ефективність дії правової норми та її адекватне (відповідно до волевиявлення правотворця) втілення у життя. Аналізуючи проблематику реалізації права, Л.С. Явич справедливо зазначає про те, що право нічого собою не являє, якщо його положення не отримують своєї реалізації в діяльності людей та їх організацій, у суспільних відносинах. Неможливо зрозуміти право, якщо не зважати на механізм його реалізації в житті суспільства [3, с. 201].

В умовах соціальної трансформації суспільства, проведення правової реформи та оновлення законодавчої бази, у наукових колах з новою силою піднімається питання про значення правозастосування на сучасному етапі розвитку України та реформування суспільних інститутів. О. Пунько абсолютно справедливо відзначає, що «правова реформа, яка проводиться в Україні, потребує удосконалення правової системи в цілому і правозастосовчої діяльності зокрема. Ефективність правоперетворень знаходиться у прямій залежності від якості застосування нормативно-правових приписів» [4, с. 110]. Саме якість правозастосування залежить від досвіду та рівня професійної підготовленості суб'єктів правозастосування, що відображається (втілюється) у юридико-технічних властивостях самого акту правозастосування, який несе інформаційне навантаження для відповідних адресатів вказаного документу.

Продовжуючи думку О. Пунько, інший вітчизняний вчений О. Павлишин зазначає, що швидке прийняття правильного, обґрунтованого правозастосовчого рішення є показником ефективності функціонування всієї правової системи [5, с. 23]. Високий рівень втіленості вказаних рис розпорядчого рішення в самому юридичному документі залежить від певної творчої, інтелектуальної діяльності уповноважених суб'єктів, що має активну форму розумового процесу та втілюється у змісті та структурі акту правозастосування. Змістом такого процесу є надання (формування) певної специфічної юридичної форми [6, с. 520].

В юридичних джерелах можна знайти досить значне коло дискусійних аспектів щодо розуміння самого процесу (процедури) створення та поширення акту правозастосування, який має розпорядчий характер. Вивчення даної проблеми надасть змогу встановити процесуальні особливості використання та втілення правил юридичної техніки у змісті розпорядчих актів правозастосування. Так, процес правозастосування характеризується як певна процедура, яка складається з стадій встановлення фактичних обставин справи, їх юридичної кваліфікації та прийняття відповідного рішення по справі [7, с. 485]; як сукупність стадій, що завершується виробленням рішення по справі у вигляді акту правозастосування – різновиду індивідуального акта владного характеру, який встановлює права і обов'язки конкретного суб'єкта даного правовідношення [8, с. 214–221]; як сукупність стадій щодо встановлення фактичних обставин справи; стадія юридичної кваліфікації справи; стадія прийняття рішення по справі та його виконання [9, с. 284].

В цілому погоджуючись із процесуальними основами створення актів правозастосування, варто зазначити про те, що кожна стадія процесу правозастосування має

в собі інтелектуальний, творчий зміст, яка визначає специфіку усвідомлення уповноваженим суб'єктом обставин справи та подальше юридико-технічне оформлення волевиявлення суб'єкту правозастосування у вигляді юридичного документу. Тому на кожній стадії правозастосування, незалежно від їх теоретичного розподілу за кількістю та послідовністю, суб'єкт правозастосування, застосовуючи правила юридичної техніки, вивчає, досліджує, аналізує фактичну життєву ситуацію та розробляє акт правозастосування, який є формою зовнішнього прояву свідомості суб'єкта та характеризує рівень його юридико-технічної обізнаності. Як стверджує вітчизняний вчений О.В. Фандалюк, процес правозастосування являє собою «гармонічне поєднання розуму і волі, де свідомість служить перетворювачем інформаційної енергії правових норм і відомостей про фактичні обставини справи у вольову енергію правозастосовця, а в подальшому – інформаційної енергії в предметну практичну діяльність суб'єктів» [10, с. 15].

Продовжуючи зазначену думку вченого, можна зазначити, що процесуальний порядок створення розпорядчого акту характеризується специфічним проявом інтелектуальної роботи суб'єкту, який наділений владними повноваженнями щодо вивчення недоліків в управлінні підвладними, вироблення певного уявлення щодо шляхів подолання невідповідності у діях підвладних, трансформація його у зміст та форму розпорядчого рішення з метою максимального досягнення задуманого соціального ефекту.

З іншої сторони, сутність, природа та юридико-технічні особливості актів правозастосування, в тому числі і розпорядчих актів, в юридичній літературі розглядається не лише в контексті процесуальних аспектів діяльності уповноваженого суб'єкту, але й в контексті наукового дослідження поняття та ознак актів застосування норм права. Провідні вітчизняні та іноземні вчені, надаючи власні визначення поняттю «акт правозастосування», виокремлюють його індивідуальні юридико-технічні характеристики, а саме: його письмовий або усний характер, що регламентує чітко визначені права та обов'язки суб'єктів [7, с. 488]; документальну форму вираження, змістом якої є офіційне волевиявлення (рішення) по юридичній справі, що прийняте уповноваженим органом на підставі діючих правових норм по відношенню до певних осіб та конкретних життєвих ситуацій [11, с. 252–253]; націленість акту на встановлення (зміну або припинення) на основі юридичних норм прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин або міри відповідальності конкретних осіб за вчинене правопорушення [12, с. 397]; документ, що оформлюється відповідно до правил юридичної техніки, оскільки даний документ є загальнообов'язковим для виконання та забезпечується державним примусом [9, с. 284].

Отже, можливо зробити висновок про те, що понятійний апарат щодо визначення поняття «акт правозастосування», який використовується при науковому дослідженні феномену правореалізації, правозастосування та різновидів актів правозастосування, формується та в подальшому використовується саме на основі певної специфіки (колериту) юридико-технічних властивостей цих документів, які увійшли до основи визначення як самого поняття «акт правозастосування», так і характерних його ознак.

Вивчаючи підходи до розуміння ознак актів правозастосування, які сформувалися в юридичній літературі, можливо відзначити, що поряд із сукупністю класичних ознак акту правозастосування, таких як законність порядку прийняття, поширеність на певних суб'єктів або на певні життєві ситуації, відсутність зворотної дії у часі тощо [13, с. 529–530], виділяються в юридичних джерелах і суто юридико-технічні ознаки акту правозастосування, а саме:

– наявність певної структури (описової, мотивувальної та резолютивної), а також спеціальних атрибутів (найменування, дата та місце прийняття, адресат, підпис уповноваженої особи тощо) акту правозастосування [8, с. 530];

– прийняття актів правозастосування здійснюється у певній формі і у передбаченому законом порядку; вони мають юридичну силу й забезпечуються відповідними засобами державного примусу [6, с. 214–221];

– існування у певній формі, яка повинна відповідати вимогам юридичної техніки; наявність певної структури, яку складають обов'язкові чотири частини: вступна, описова, мотивувальна, резолютивна [14, с. 36–37];

– має формально визначений характер, оскільки є письмовим документом, що має певну форму та атрибути [15, с. 459];

– наявність офіційного характеру документа, що оформлений у належній формі, яка передбачена законом, та має зовнішні атрибути [16, с. 560].

Енциклопедичні видання серед вимог, які висуваються до актів правозастосування, виділяють наявність необхідних реквізитів [17, с. 812]; відповідність встановленим вимогам як за змістом, так і за формою (у ньому має бути вказано: ким і коли видано акт, його назва, суть вирішуваного питання, підпис відповідної особи та скріплення його печаткою), що є підґрунтям юридичної сили акту та подальшого породження передбачених ним наслідків [18, с. 76].

Отже, акт правозастосування має індивідуальні специфічні особливості, що надає змогу виокремити їх в якості самостійних ознак, з однієї сторони, а з іншої – зробити висновок про те, що формування актів правозастосування відбувається відповідно до правил юридичної техніки із урахуванням певної сукупності особливостей, які обумовлені сутністю і значенням самих актів.

Підтверджуючи зазначену думку, в юридичній літературі справедливо зазначається про наявність поруч із законодавчою технікою техніки правозастосування як різновиду юридичної техніки. Саме техніка правозастосування являє собою сукупність правил, прийомів, специфічних засобів підготовки, оформлення, публікації і систематизації актів правозастосування. Вказані правила систематизуються вченими, як сукупність окремих блоків, а саме:

– правила оформлення і побудови актів правозастосування;

– способи легалізації документів, тобто надання їм юридичної сили;

– способи процедурно-процесуального оформлення юридичної практики;

– способи та прийоми тлумачення юридичних норм та нормативних правових актів;

– способи вирішення колізій та подолання прогалин у праві [7, с. 309].

Отже, юридична техніка актів правозастосування має специфічний характер, що характеризується відображенням окремих аспектів правил юридичної техніки при розгляді в юридичній літературі основних рис розпорядчих актів. В результаті розпорядчі акти, які мають власну юридико-технічну особливість, можуть бути розглянуті як:

– різновид актів правозастосування, з одного боку;

– самостійна категорія, з іншого боку.

В юридичній літературі майже відсутні самостійні наукові дослідження, які надають визначення поняттю розпорядчих актів, характеризують їх природу та сутність. На нашу думку, відповіді на вказані питання можуть бути надані лише за умови комплексного дослідження інституту правозастосування та його юридичних документів. Проте в деяких юридичних літературних джерелах міститься певна інформація, яка характеризує поняття, сутність і значення розпорядчих актів. В.В. Пашутін визначає поняття розпорядчого акту як «піднормативного офіційного письмового документу субординаційного характеру, який видається уповноваженим органом держави або посадо-

вою особою та визначає цілі, напрямки та характер діяльності підлеглих суб'єктів щодо забезпечення реалізації нормативно-правових приписів у певних соціальних умовах» [19, с. 11]. В більшості випадках в таких рішеннях вказуються особи, яким адресоване веління виконавчорозпорядчого органу, визначаються форми дій, місце їх проведення, строки виконання, порядок контролю та інші дані, які в залежності від специфіки фактичної ситуації, необхідні для її вирішення оптимальним чином.

Разом з тим слід враховувати те, що використання окремих актів даної групи носить довготривалий характер, передбачаючи позитивну діяльність суб'єктів (наприклад, рішення про призначення пенсії, про призначення на посаду) [20, с. 40–50].

Вітчизняна юридична енциклопедія надає декілька варіантів визначення поняття «розпорядження», один з яких розуміє вказану категорію як певний документ правозастосовочого характеру. Розпорядження поряд із іншими підходами до розуміння визначається як певний офіційний документ, що видається (приймається) одноособово керівником підприємства, організації чи установи або їх відокремлених структурних підрозділів. Цей документ містить вказівки (доручення, завдання тощо) щодо вирішення окремих оперативних питань виробничого або управлінського характеру та зазвичай має обмежений строк дії і стосується вузького кола відповідних структур та посадових осіб [21, с. 354]. Проаналізувавши дане визначення, стає можливим виділити окремі юридико-технічні особливості (ознаки) розпорядчого акту, а саме: «офіційний документ», суб'єкт прийняття, зміст, особливості поширення тощо.

Етимологічна характеристика сполучення слів «розпорядчий» та «акт» також мають певні особливості, що визначають їх юридико-технічні аспекти. Значення слова «акт» визначається як окремий прояв якої-небудь діяльності, дія, подія, вчинок; або як писаний указ, грамота, постанова, державного (суспільного) значення; або як офіційний документ, протокол, запис про який-небудь акт [22, с. 11]; або як єдиноразове діяння, певний вчинок [23, с. 8]. В свою чергу, слово «розпорядчий» є прикметником за синтаксичним значенням, що пояснює певні властивості її особливості предмету (явища) та характеризується як «дія за значенням «розпоряджатися» [22, с. 1069] – визначати долю того або іншого суб'єкту або об'єкту. Інші джерела розуміють значення слова «розпорядчий» як певну властивість, що передбачає наказ або настанову на певні управлінські вчинки [23, с. 695]. Поєднуючи зазначені тлумачення вказаного сполучення слів, можливо встановити єдине визначення поняття «розпорядчий акт», під яким слід розуміти певний офіційний, писаний документ, що закріплює веління відносно певної особи, явища, події або предмету, змістом якого є управлінські вчинки.

Отже, на нашу думку, розпорядчий акт являє собою певний офіційний документ, що закріплює владне веління уповноваженого суб'єкту, поширюється та є обов'язковим для підвладних, націлений на неухильне виконання його вимог зі сторони адресатів, з метою встановлення певного порядку та стабільності в управлінських відносинах.

Враховуючи вказане вище, на нашу думку, одним із основних критеріїв для виокремлення розпорядчих актів із системи актів правозастосування є не лише їх управлінський характер, але й певні характерні юридико-технічні особливості (ознаки) розпорядчих актів. Серед таких особливостей можливо виокремити наступні:

– офіційність закріплення та прояву, що означає не лише загальнообов'язковість, конкретність та чіткість документу, але і його вагоме значення та впливовий характер на поведінку підвладних суб'єктів;

– письмовий характер документу, що уособлює в собі певну послідовність використання мови письма з метою найбільш оперативного доведення змісту розпорядження до адресатів;

– мовленнєве навантаження розпорядчого акту має офіційний діловий стиль викладення та визначає веління однієї особи по відношенню до іншої;

– має лаконічний характер та максимально ємний зміст інформації для оперативного усвідомлення підвладним вимог владарюючого суб'єкту;

– наявність необхідних реквізитів та чіткої внутрішньої структури, що забезпечує універсальність використання розпорядчого документу та усвідомлення його змісту.

Особливістю розпорядчих актів правозастосування є й те, що вони приймаються на різних рівнях управління, значним колом державних органів та їх посадових осіб. Вони складають найбільш загальну і численну групу правових засобів реалізації нормативних актів, націлених на забезпечення динамічного розвитку практично усіх найважливіших сфер суспільного життя та їх якісного перетворення.

На нашу думку, умовно розпорядчі акти можна поділити на дві групи:

- акти зовнішньої дії, що націлені на реалізацію владного веління поза межами підприємства, установи, організації;
- акти внутрішньої дії, змістом яких є втілення волі владарюючого суб'єкта в роботу його підвладних співробітників.

Крім загальних вимог, які висувуються до актів розпорядчого характеру (додержання принципу компетенції органу; відповідність акту матеріальному змісту правової норми; визначеності форми, приписаної правовій нормі), акти даної групи повинні відповідати і спеціальним юридико-технічним вимогам, а саме:

- стислість і точність викладення інформації, виключення подвійного тлумачення змісту документа;
- формування, по можливості, простих за змістом документів, тобто таких, які містять одне веління, з метою полегшення та прискорення його сприйняття;
- текст документа доцільно структурувати на такі смислові частини, як вступ, докази, закінчення;
- доцільно використовувати трафаретні та типові форми документів при викладенні обставин ситуацій, які повторюються [24, с. 550–555].

Композиційне оформлення розпорядчих актів визначається їх змістом та являє собою взаємне розташування частин акту в певній послідовності. В залежності від сфери та предмету вирішення того або іншого питання композиція акту правозастосування може бути більш або менш складною, тобто за змістом акти можуть бути прості та складні. Простим є акт, присвячений одному питанню і який не має будь-якого поділу тексту (змісту) на частини. Складні акти є багатоаспектними і містять зовнішньо виражений поділ на смислові розділи. Зміст таких актів в багатьох випадках структурується в пункти, які мають цифрові позначення. Крім того, вони можуть мати заголовок і описову частину [25, с. 42–47].

Продовжуючи характеристику юридичної техніки розпорядчих актів, варто зазначити про те, що особливість юридико-технічних характеристик розпорядчих актів може визначатися, з однієї сторони, через особливості визначення поняття «розпорядчий акт», його характерних рис та різновидів, а з іншої – через вивчення практики розробки та прийняття розпорядчих актів на прикладі суб'єкту правозастосування з метою вироблення певного сталого вчення про юридичну техніку розпорядчих актів та наукового обґрунтування шляхів удосконалення юридико-технічних характеристик цих актів [1, с. 113].

Таким чином, подальше вивчення юридичної техніки розпорядчих актів, на нашу думку, пов'язується із аналізом практики роботи над складанням, прийняттям та втіленням «в життя» цих документів. Вказану проблематику спробуємо дослідити на прикладі роботи господарських судів України в рамках розпорядчої роботи суб'єкту правозастосування.

Діяльність господарського суду забезпечується системою процесуальних, управлінських та інших правових актів, що складають його документаційну базу. При підготовці та оформленні правових актів необхідно дотримуватись правил, які забезпечують їх юридичну силу, оперативне і якісне виконання та пошук, можливість обробки за допомогою засобів обчислювальної техніки, використання документів як джерела інформації. Вказаний акт має юридичну силу при умові видання його уповноваженим суб'єктом із дотриманням встановленої процедури та за наявності обов'язкових для даного виду документа реквізитів, зокрема: найменування організації-автора, найменування виду документа, заголовок до тексту, дата, номер, текст, візи, підпис тощо.

Як правило, текст розпорядчого акту вміщує в собі наступні три частини:

- 1) вступну, у якій викладаються підстави, причини, цілі, завдання складання документа;
- 2) описову, у якій викладаються обставини, факти, посилення на нормативно-правові акти, аргументація автора документа;
- 3) заключну, у якій викладаються висновки, пропозиції, клопотання, рекомендації, рішення тощо [26].

На нашу думку, структурну будову розпорядчих актів складають наступні елементи, які розміщені в логічній послідовності, а саме: вступна, констатуюча та резолютивна.

У вступній частині викладаються наступні відомості: найменування організації (відомства), в склад якого входить заклад; назва виду акту (наказ, рішення, розпорядження; дата, номер і місце складення (прийняття) акту; заголовок до тексту, тобто заголовок наказу, рішення.

Після вступної частини у акті йде текст, в якому викладається зміст питання, зазначаються обставини справи, з приводу яких приймається даний акт. При цьому наводяться зроблені висновки, обґрунтування, робиться посилення на положення відповідного нормативно-правового акту. Ця частина акту називається описово-мотивувальною (констатуючою).

Розпорядча (резолютивна) частина розпорядчого акту починається з розпорядчого формулювання: для наказів – «наказую», розпоряджень – «зобов'язую», «пропоную», рішень – (правління, збори) «вирішує». Іноді додається ще наступна формула: «на основі викладеного», «керуючись тим-то...». І вже після цього йде викладення розпорядчих дій з фіксацією необхідних заходів, строків виконання і виконавців. Резолютивна частина, як правило, містить декілька пунктів і має нумерацію. В останньому пункті слід передбачити особу, на яку покладається контроль виконання волевиявлення, яке відображене в акті.

Однак слід зауважити, що на практиці при розробці акту розпорядчого характеру не завжди виникає необхідність проведення констатації обставин, тобто розгорнутої мотивувальної частини. Наприклад, при звільненні працівника за власним бажанням, застосуванні заходів заохочення, наданні відпусток та в інших випадках акти містять лише одну розпорядчу частину [27, с. 95–100].

Зустрічаються акти, в яких описово-мотивувальна частина і резолютивна мають змішаний характер. Іноді зустрічаються композиції тексту наказу, які поділяються на описову та розпорядчу частини. Слід зазначити, що дуже часто описова частина має лаконічний характер та розміщується разом з розпорядчою.

До числа ж необхідних реквізитів (за виключенням власне текстів) розпорядчих актів можна віднести найменування акта, порядковий номер, дату видання, назву органу, який видав даний акт, підпис, печатку [28, с. 65–73].

У відповідності до вимог ГОСТу [29], організаційно-розпорядчі документи мають встановлений комплекс реквізитів і сталий порядок їх розміщення. В цей перелік входять наступні реквізити: Державний герб; емблема підприємства; код організації за загальнодержавним класифі-

катором підприємств і організацій; код форми документу за загальнодержавним класифікатором управлінської документації; найменування підприємства; найменування структурного підрозділу; індекс підприємства зв'язку, поштова адреса, номер телетайпу, номер телефону, номер рахунку в банку; назва виду документу; дата; індекс; посилання на індекс та дату вхідного документу; місце складання або видання; гриф обмеження доступу до документу; адресат; гриф затвердження; резолюція; заголовок до тексту; відмітка про контроль; текст; відмітка про наявність додатків; підпис; гриф погодження; візи; печатка; відмітка про завіряння копії; прізвище виконавця і номер його телефону; відмітка про виконання документу та направлення його в справу; відмітка про перенос даних на електронний носій; відмітка про поступлення.

Обов'язковим реквізитом індивідуального, в тому числі і розпорядчого, акту є підпис. Правом підпису розпорядчих актів наділено посадову особу того або іншого органу у відповідності з їх компетенцією. Так, у одноособових органах акти підписуються однією посадовою особою, а в колегіальних органах, які здійснюють розпорядчу діяльність, розпорядчі акти підписуються всім колективом або керівництвом зборів колективу відповідно до посадових положень та регламентних документів [30, с. 35–47].

Правові акти колегіальних органів, які приймаються у одноособовому порядку, мають один підпис. Два і більше підписів проставляються лише в тому випадку, якщо за зміст документу несе відповідальність декілька осіб (наприклад, фінансовий документ, акти, які приймаються декількома органами спільно).

Підписується, як правило, перший екземпляр акту. В склад підпису входить: посада особи, яка підписує документ (повна, якщо документ написаний не на бланку, і скорочена – на документі, складеному на бланку), особистий підпис і його розшифровка. При підписанні документів, складених комісією, вказується не посади осіб, які склали даний документ, а розподіл обов'язків в складі комісії (голова комісії, члени комісії).

Для тих актів правозастосування, які приймаються за згодою, необхідним реквізитом є відмітка про таку згоду. Згода буває внутрішня (з різними підрозділами посадовими особами) і зовнішня. Формою внутрішньої згоди (проекту) акта є візування проекту. Віза включає в себе особистий підпис особи, яка візує документ, а також дату погодження. Візи проставляються на першому екземплярі документу. Зовнішнє погодження оформлюється грифом погодження, довідкою погодження або представленням протоколом обговорення проекту акта на засіданні колегіального органу. Гриф погодження включає в себе наступні елементи: слово «ПОГОДЖЕНО», найменування посади, особистий підпис, ініціали і прізвище особи, з яким погоджується акт, дату погодження.

Необхідним реквізитом оперативного-виконавчих актів можна вважати і дату. Як вже зазначалось, дата відіграє важливе значення при вирішенні питання про юридичну силу і дію актів у часі. Окрім того, вона необхідна для юридичної оцінки правовідносин, які виникають на основі акту. Якщо є суперечності щодо дати видання акту, то юридична сила такого акта може бути поставлена під сумнів [31, с. 100–120].

Достатньо велике значення має і порядковий номер, який проставляється на розпорядчому акті. Акт, оформле-

ний без номеру, викликає сумнів в тому, чи пройшов він офіційну реєстрацію в канцелярії або іншому структурному підрозділі.

Необхідно згадати і про особливості форми розпорядчих актів, які приймаються в спільному порядку. Ці особливості обумовлені призначенням і особливостями змісту спільних актів. Особливість спільних актів полягає у наявності додаткових реквізитів (таких як вказування найменування органів, які спільно приймають даний акт, складний порядковий номер, підписи осіб, компетентних від імені свого органу приймати спільний акт), чіткий структурний підрозділ окремих частин тексту, наявність заголовку, вступної частини, додатків. В Україні передбачена можливість видання спільних правових актів, однак сам порядок їх видання законодавцем не визначений. Практика йде шляхом прийняття вказаних актів на спільних засіданнях зацікавлених органів. Наприклад, це можуть бути розпорядчі документи, що торкаються фінансування освіти, охорони здоров'я тощо, які приймаються спільно профільним міністерством та міністерством фінансів.

Висновки. Враховуючи проведений вище аналіз специфіки розпорядчих актів та їх юридико-технічного оформлення, можливо зробити ряд висновків, що мають рекомендаційне значення та націлені на вдосконалення юридико-технічного забезпечення розробки й прийняття розпорядчих актів, а саме:

1. Слід рекомендувати установам та відомствам створювати інструкції та правила внутрішнього користування, які б більш предметно, у відповідності до вимог повсякденної практики, визначали порядок формування та оформлення розпорядчих актів правозастосування.

2. Доцільно активізувати науково-методичне забезпечення правозастосування в цілому та юридико-технічного забезпечення зокрема шляхом видання відповідних профільних збірників методичних матеріалів, проведення предметних нарад, семінарів, консультацій із суб'єктами правозастосування щодо недопущення помилок при виданні розпорядчих актів.

3. Позитивним для практики правозастосування та юридико-технічної будови актів правозастосування є проведення уніфікації правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки розпорядчих актів, популяризація шаблонної (бланкової) форми прийняття розпорядчих актів, що надасть змогу прискорити прийняття розпорядчих актів, їх виконання тощо.

4. Варто звернути увагу на те, що юридико-технічні особливості розпорядчих актів, їх дослідження та аналіз мають важливе значення для формування цілісного знання про феномен правозастосування та юридичної техніки взагалі. Юридична техніка розпорядчих актів є складовою частиною юридичної техніки актів правозастосування, що обумовлено загальним співвідношенням між феноменом розпорядчих актів та більш загальною категорією – актами правозастосування. З іншої сторони, специфіка юридичної техніки розпорядчих актів визначається особливістю правового статусу суб'єктів, які приймають вказані акти, правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу, особливістю його змісту, що передбачає обов'язкове виконання веління автора розпорядчого акту, а також організацією роботи підвладних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пригара Л.І. Юридична техніка актів правозастосування : [монографія] / Л.І. Пригара, Я.В. Ступник – Ужгород : ФОП Брежа А.Е., 2013. – 158 с.
2. Витрук Н.В. Акты применения права в механизме правовой реализации прав и свобод личности / Н.В. Витрук // Правоведение. – 1983. – № 2. – С. 25–30.
3. Явич Л.С. Общая теория права / Л.С. Явич. – Л., 1971. – 343 с.
4. Пунько О. Характеристика та класифікація правозастосовних помилок / О. Пунько // Право України. – 2013. – № 8. – С. 110–112.
5. Павлишин О. Правозастосування як об'єкт філософсько-правових досліджень / О. Павлишин // Право України. – 2014. – № 8. – С. 21–25.

6. Червонюк В.И. Теория государства и права : [учебник] / В.И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 704 с.
7. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства : [учебник для юр. вузов и факультетов] / В.С. Нерсисянц. – М. : НОРМА, 2000. – 552 с.
8. Теорія держави і права : [навчальний посібник] / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. ; за загал. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
9. Морозова Л.А. Теория государства и права : [учебник] / Л.А. Морозова. – М. : Юристъ, 2002. – 414 с.
10. Фандалюк О.В. Правозастосувальні акти-дії в механізмі здійснення функцій органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.В. Фандалюк ; Ін-т внутрішніх справ. – Х., 1999. – 21 с.
11. Основы теории права и государства в вопросах и ответах : учебное пособие. – Х. : Одиссей, 2002. – 400 с.
12. Скакун О.Ф. Теория держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. ; 2-е вид. – Харків : Консум, 2005. – 734 с.
13. Применение права [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rudiplom.ru.
14. Вопленко Н.Н. Реализация права : [учебное пособие] / Н.Н. Вопленко. – Волгоград : Изд-во Волг. гос. ун-та, 2001. – 46 с.
15. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський, О.Л. Копиленко та ін. ; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
16. Головистикова А.Н., Дмитриев Ю.А. Проблемы теории государства и права : [учебник] / А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев. – М. : Эксмо, 2005. – 832 с.
17. Российская юридическая энциклопедия / Глав. ред. А.Я. Сухарев. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 1110 с.
18. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – 670 с.
19. Пашутин В.В. Правова природа розпорядчих актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В.В. Пашутин ; Ін-т внутрішніх справ. – Х., 1998. – 18 с.
20. Пиголкин А.С. Подготовка проектов нормативных актов / А.С. Пиголкин. – М. : Наука, 1968. – 147 с.
21. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. Т. 5. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – 736 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1329 с.
23. Словарь русского языка / Составит. С.И. Ожегов, глав. ред. С.П. Обнорский. – М. : ОГИЗ, 1949. – 970 с.
24. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
25. Кельман М.С. Правозастосування як складова частина механізму правового регулювання / М.С. Кельман // Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – Вип. 26. – С. 42–47.
26. Інструкція з діловодства в господарських судах України, затверджена Наказом Голови Вищого господарського суду України 10.12.2002 р. № 75 Електронний ресурс. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
27. Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника / А. Нашиц. – М. : Наука, 1974. – 197 с.
28. Ильин И.К., Миронов Н.В. О форме и стиле правовых актов / И.К. Ильин, Н.В. Миронов // Советское государство и право. – 1960. – № 12. – С. 65–73.
29. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
30. Алексеев В.В. Форма и содержание процессуальных актов / С.С. Алексеев // Советская юстиция. – 1973. – № 4. – С. 35–47.
31. Тихомиров Ю.А. Как применять закон / Ю.А. Тихомиров. – М. : Наука, 1993. – 285 с.